
Ursitoarele în mitologia românilor

Irina NEMETI

Ursitoarele sunt personaje mitice feminine a căror principală atribuție este de a stabili soarta omului de la naștere și până la moarte¹.

Sunt numite Urse, Ursitoare, Ursitori, Ursoaice, Ursoni, Ursoi, Mire, Cașmete, Albe, Hărăsite, Hărioase, Zâne, Zori, Zodii, Sfinte². Etimologia numelui lor trimite în principal la verbul *a urși* - a hotărî destinul, desprins din *a urzi* - *a țese*, verb al cărui sens figurat este de asemenea - a hotărî destinul³.

Numele Urse, Ursoaice, Ursoni nu a primit încă o explicație suficient de convingătoare existând mai multe posibilități interpretative. Se poate face o apropiere de constelațiile Urselor, stelele fiind integrate în complexul mitic al destinului. Asemănarea numelui "urs" cu "a urși", "Ursitoare" ar fi putut duce la integrarea animalului în acte prezente în timpul ritual aferent Ursitoarelor, precum și la formularea numelui discutat. Se pune însă întrebarea dacă numele nu provine dintr-un scenariu mitologic care însuma efectiv animalul personalității divine a patroanelor destinului⁴.

Românii sud - dunăreni le numesc, ca și pe Zâne, "Mire", nume preluat din numele grec "Moirai"⁵, perpetuat de neogreci.

Tot în spațiul sud-dunărean sunt numite Cașmete, Albe, situație existentă și în cazul Zânelor. Aceste nume sunt de fapt epitete; Cașmete înseamnă "Frumoase", iar Albe se formează de la multiplele sensuri ale cuvântului *alb*: fericire, noroc, de bun augur⁶.

Hărăsite, Hărioase sunt nume care se formează tot de la acțiunea lor specifică: ursirea.

Sunt numite Zâne, Zori, Sfinte, datorită identificării lor cu Zânele⁷.

Numele Zodii se leagă tot de caracterul lor de patroane ale soartei omului.

Uneori li se acordă chiar nume proprii: Bălașa, Ioana, Dumitra, Ana, Sânzana, Prița, Rochița, Pricochița, Dolna, Molna, Prisca, Vârja, Hârja, Tisca⁸. Acestea sunt însă adaosuri târzii pentru că, în toate zonele etnografice românești, există credința că "oamenii nu le-au putut afla numele", "nu le cunosc pe nume", "au nume sfinte"⁹. Așa cum a le vedea și a le auzi profeția - sunt încălcări ale vrerii lor, cu siguranță nici rostirea numelui lor nu era permisă. Acest tip de tabu, interdicție a rostirii, provine din credința arhaică potrivit căreia a ști și a rosti numele

¹ I. Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, 1998, p. 475.

² T. Pamfile, *Mitologie românească*, București, 1997, p. 15; A. Fochi, *Datini și cresuri populare la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, 1973, p. 349-350.

³ S.F. Marian, *Nașterea la români*, București, 1995, p. 102.

⁴ T. Frâncu, G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, București, 1888, p. 147-148; Marianne Mesnil, Assia Popova, *Eseuri de mitologie balcanică*, București, 1997, p. 245-269; C. Ginzburg, *Istorie nocturnă. O interpretare a sabatului*, Iași, 1995, p. 97-118; Alina Creangă, în *Echinox*, 7-8-9, 1998, XXX, p. 6-7.

⁵ I. Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antichității clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ*, Bucuresci, 1895, p. 781-782.

⁶ B.P. Hasdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae*, București, 1972, p. 459-504.

⁷ Florica Lorinț, Mariana Kahane, în *Folclor literar*, II, 1968, p. 182.

⁸ A. Fochi, *op. cit.*, p. 350.

⁹ *Ibidem*, p. 349-350.

unui demon ori al unei divinități înseamnă a invoca, a putea controla puterea acestuia. În cazul Ursitoarelor tabu-ul se leagă și de esența lor mitică; destinul este dincolo de puterea de înțelegere și previziune a omului. În același context trebuie înscrise și celelalte interdicții ce marchează momentul intervenției lor în planul vieții umane: a le privi și a le auzi.

Alte nume derivate tot din substantive comune care acoperă activitățile lor specifice sunt Ursitoarea, Soartea, Moartea¹⁰. Aceasta din urmă prezice viitorul și uneori este prezentată ca fiind o bătrână șchioapă, ceea ce i-a adus numele de Șchioapa¹¹. Infirmitatea ei nu este întâmplătoare și trebuie interpretată în contextul problematicii șchiopătării mitice și ritualice¹². Șchiopătarea îi indică pe inițiați, pe cei care au călătorit în lumea morților, pe prezicători. Ursitoarele se leagă de toate aceste aspecte; sunt personaje cu caracter inițiativ pentru că ele știu, ele cunosc viitorul, stăpânesc timpul datorită acestei calități de a ști și totodată din acest motiv ele sunt prezicătoare. Străjuind la granița dintre viață și moarte, ființă și neființă, ele prezidează trecerea în lumea morților precum și venirea din neant printre oameni.

Mentalitatea populară operează adesea o ierarhizare, o împărțire a atribuțiilor în interiorul grupului lor. Astfel, sunt prezentate ca fiind trei surori: cea mai mare e Ursitoarea care ursește copilului cum îi va fi viața, mijlocia e Soartea, ea hotărăște întâmplările vieții, iar cea mică e Moartea, care hotărăște momentul morții și asigură împlinirea profețiilor primelor două¹³.

Numărul lor este în majoritatea atestărilor - trei. Rar se mai spune despre ele că ar fi șapte, nouă, douăsprezece, douăzeci și patru, patruzeci. Probabil această multiplicare se datorează raporturilor lor strânse cu Ielele - Zânele, cu care adesea sunt chiar identificate¹⁴. Foarte rar sunt pomenite una sau două Ursitoare¹⁵.

Natura lor este incertă; sunt considerate Zâne tinere și frumoase care vin să ursească noilor născuți¹⁶, două fete tinere care sunt de față la nașterea copiilor¹⁷, trei fete¹⁸ fete sau neveste¹⁹, trei bătrâne fecioare urâte²⁰, trei năluci, femei închipuite, femei sfinte, fete mari surori, o româncă și o țigancă, una e adevărată, celelalte sunt acolisite²¹, slugile lui Alexandru Macedon, slugile lui Dumnezeu²².

Intervenția lor în cele trei momente esențiale ale vieții a produs "specializarea" lor astfel: Ursitoarele sunt: "una a nașterii, una a nunții, una a morții". O altă "specializare" făcută în funcție de momentele în care apar le numește "de scara, de miezul nopții, despre ziua". Această împărțire indică drept moment temporal specific - noaptea, ceea ce le încadrează în grupul demonilor nocturni²³. Se mai spune despre ele că întrușează - luna în care s-a născut copilul, ziua și ceasul²⁴.

Sursele folclorice permit reconstituirea imaginii lor. Sunt, cel mai adesea, un grup de trei fete tinere și frumoase, înveșmântate cu straie albe sau din pânză fină ca pânza de păianjen; uneori se spune despre ele că au părul de aur și că sunt înaripate²⁵. Ipostaza caracteristică este aceea de "zâne torcătoare". Una ține fusul, cealaltă caierul, iar a treia taie firul vieții sau: una toarce, una deapănă și a treia taie firul. O altă ipostază le înfățișează ca

¹⁰ *loc. cit.*

¹¹ A. Fochi, *loc. cit.*; I. Ghinoiu, *Obiceiuri de peste an*, București, 1997, p. 209-210.

¹² C. Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, București, 1978, p. 258; C. Ginsburg, *op. cit.*, p. 233-274.

¹³ M. Olinescu, *op. cit.*, p. 239-240.

¹⁴ Irina Ghinescu, în *BCSS*, 2, 1996, p. 151.

¹⁵ D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1973, p. 341; M. Olinescu, *op. cit.*, p. 238.

¹⁶ M. Olinescu, *op. cit.*, p. 237.

¹⁷ D. Cantemir, *loc. cit.*

¹⁸ E. Pătruț, în *AAF*, VI, 1942, p. 354.

¹⁹ T. Burada, *Opere*, III, București, 1978, p. 127.

²⁰ R. Vulcănescu, *Mitologie română*, București, 1985, p. 164.

²¹ A. Fochi, *loc. cit.*

²² T. Pamfile, *op. cit.*, p. 16.

²³ A. Fochi, *loc. cit.*

²⁴ T. Pamfile, *op. cit.*, p. 20.

²⁵ C.S. Timoc, *Povești populare românești*, București, 1988, p. 266-330; A. Fochi, *loc. cit.*

“scriitoare” ale destinului; ele notează soarta omului, în “Cartea Ursitoarelor”, “Cartea Ursirii”, “Cartea Zilelor”, “Cartea Vieții”. Uneori această carte e folosită pentru a se citi sau cânta din ea soarta noului născut²⁶.

Ele locuiesc “ în pădurea Ursitorilor”, ” în păduri”, “ în păduri neumblate”, “ într-o pădure mare, părăsită”, “ într-o pădure la sfârșitul pământului”, “ în locuri depărtate”, “ în locuri neumblate de om”, “ în Munții Eleonului”, “ în dealul Cararăului”, “ în casa lor e mare pustietate și loc sfânt”, “ în pustie”, “ în pustietăți”, “ la locuri curate / de picior de om necălcate / cu flori semănate / și de păsări căutate”, “ la malul mării”, “ pretutindeni”, “ în pântecul omului”, “ în văzduh”, “ în cer”, “ în slava cerului”, “ la Dumnezeu”, “ în împărăția Ursitoarelor”, “ în fundul pământului, sub buricul pământului”, “ în cer”, “ nu se știe unde locuiesc”²⁷.

Ursitoarele sunt Zânele destinului. Hotărârea lor nu poate fi schimbată, exprimând caracterul imuabil a destinului uman și cosmic. Basmele relatează numeroasele încercări ale oamenilor (care într-un fel sau altul au reușit să-și afle ursita) de a se sustrage împlinirii acesteia. Toate încercările de acest fel dau greș. Nici măcar Dumnezeu nu încearcă să le schimbe hotărârea iar intervenția unor sfinți în acest sens, este de asemenea sortită eșecului²⁸.

Principala lor atribuție este ursirea copilului: “ ursesc copilul nou-născut”, “ ursesc pe copii”, “ ursesc copilul la bine și de rău”, “ spun destinul omului”, “ una ursește de aur, a doua de argint, a treia de piatră”, “ una ursește anii vieții, alta bogăția sau frumusețea, a treia sărăcia sau robia”²⁹.

Momentul sosirii lor este întotdeauna noaptea. Stau afară, în grădină sau sub streșina casei și de aceea, cel ce iese noaptea afară spune “ Tatăl Nostru” ca ele să-l audă și să se ferească pentru a nu fi călcate, ceea ce e mare păcat. Ursitoarele vin la fereastră sau intră în camera pruncului, se ospătează din masa pregătită special pentru ele, apoi se sfătuiesc cum să ursească. De obicei primele două o roagă pe a treia să ursească de bine dar ea ursește așa cum vrea: “ să aibă traiul meu din ziua cutare și somnul meu din noaptea cutare”. Ursitoarele citesc sau cântă ursita dintr-o carte sau notează ceea ce au hărăzit în “Cartea Ursitorilor”. Oamenii încearcă adesea să afle ce spun Ursitoarele dar din diverse motive, nu reușesc. Se crede chiar că acela care ascultă ursita moare de moarte năprasnică. După ce termină de ursit, a treia Ursitoare spune: “ cine ne-a ascultat pe furiș, de mâna pruncului să moară!”. Cine le spionează și “ umblă pe urma lor”, ologește. Alte informații arată însă că această interdicție nu este absolută: “ pe vremuri, când oamenii erau mai buni, le auzeau cum ursec” sau “ pe vremuri le putea auzi orișicine, acum le aude doar moașa”³⁰

Oamenii cred că ele se arată mamelor în vis, vesele sau triste, așa cum va fi soarta copilului³¹.

Basmele completează imaginea Ursitoarelor, îmbogățind-o. Am pomenit deja pe cele care relatează povestea lor ca slugi ale lui Alexandru Macedon; ele au băut apa vieții primită de la regele Ioan și au devenit nemuritoare. Alte basme le numesc slugi ale lui Dumnezeu; ele primesc în fiecare zi porunci de la Dumnezeu pe care apoi le îndeplinesc. Mai sunt prezentate ca lucrând într-un palat sau într-o casă unde păstrează candelile vieții oamenilor, sau făcliile ce reprezintă viețile acestora. În aceeași schemă se înscriu și basmele care vorbesc de o casă a Ursitoarelor sau a uneia dintre ele, unde pe pereți, agățate în cuie, se păstrează gheme de sfoară de diferite mărimi, firul fiecărui ghem fiind firul vieții unui om³².

O ipostază interesantă este aceea de hoțe de vite sau lapte. În mai multe basme, ele sunt urmărite de ciobani pentru că le fură oile, alteori fură vite. În general se crede despre ele că “ se hrănesc cu carne de furat”³³. Practica de a afuma vitele în perioada furii de lapte din ajun de Sf. Gheorghe, vizează printre demonii ce iau

²⁶ V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, 1995, p. 648-649.

²⁷ A. Fochi, *loc. cit.*; I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 209; *Legendele florei*, București, 1994, p. 169.

²⁸ T. Pamfile, *op. cit.*, p. 25.

²⁹ A. Fochi, *op. cit.*, p. 351; T. Frâncu, G. Candrea, *op. cit.*, p. 148.

³⁰ T. Burada, *op. cit.*, p. 127; S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 97.

³¹ A. Fochi, *op. cit.*, p. 353.

³² T. Pamfile, *op. cit.*, p. 16, 332-333; M. Olinescu, *op. cit.*, p. 238.

³³ T. Pamfile, *op. cit.*, p. 16.

laptele vitelor și pe “ursitorile celea”³⁴. Probabil practicile de protecție a lehuzei pentru a nu-și pierde laptele, se leagă tot de Ursitoare. Se crede că pogăcea de pe masa ursitoarelor e bună pentru mamă pentru a-și recăpăta laptele dacă și-l pierde³⁵. Toate aceste elemente le conferă aspecte de divinități ale fertilității și fecundității, căci mărimea și siguranța turmelor, precum și laptele țin de complexul manei, specific personajelor de acest fel.

Dat fiind faptul că mentalitatea populară le confundă, le suprapune, le înrudește cu alte personaje mitice, se impune o sumară prezentare a acestora din urmă. Aceste apropieri se produc pe baza unor asemănări în ceea ce privește caracterul și acțiunile lor specifice.

Cel mai adesea sunt confundate cu Ielele (Zânele, Rusaliile, Vântoasele, Frumoasele etc). Li se acordă frecvent același nume Zâne, Zori, Mire, Albe, precum și aceleași epitete: Sfinte, Bune, Frumoase³⁶. Faptul că una dintre Ursitoare este șchioapă se apropie de unul din epitetele Ielelor: Șchioapele, și de faptul că și unele și altele pot provoca ologirea³⁷. Numele Ursoaicele, este atribuit și Ielelor și Ursitoarelor. Sărbătoarea Drăgaicelor (=Iele) se mai numește și “ursină” pentru că acum, una dintre sfinte ursește ca vitele unora să fie mâncate de urs³⁸. Sunt invocate asemănător: “Sfintelor/ Bunelor”, “Urselor/ Zânelor, Frumoaselor”³⁹. În general numele lor nu este cunoscut și a fost înlocuit prin substantive comune.

Precizările care se referă la natura lor sunt asemănătoare: fete, fecioare, femei sfinte, neveste, năluci, închipuiri cu trup de femeie etc. Ca și în cazul Ielelor, virginitatea Ursitoarelor apare ca definitorie și le conferă puritatea pe care o presupune calitatea ursirii. Coexistența virginitate-maternitate se leagă de patronajul lumii femeilor, în general și a nașterii, în special. Și unele și altele sunt slugi ale lui Alexandru Macedon sau ale lui Dumnezeu⁴⁰.

Ursitoarele patronează de asemenea căsătoria. Ielele sunt invocate în practicile pentru aflarea ursitului și apropierea datei căsătoriei pe care Ursitoarele au stabilit-o⁴¹.

Și unele și altele apar și în momentul morții și sunt identificate cu Zorile⁴².

Ursitoarele sunt zânele destinului. Ielele împărtășesc mai puțin asemenea calități dar sunt și ele divinități oraculare. Și unele și altele se arată oamenilor în vis făcând prevestiri⁴³.

Ielele sunt divinități ale fertilității și fecundității, stăpâne ale manei. În cazul Ursitoarelor, acest aspect, deși nu foarte pregnant, este exprimat de integrarea lor în complexul furii de lapte și vite.

Zânele sunt personaje lunare, mitologia lor fiind strâns legată de astrul nopții. Ursitoarele călăuzesc sufletele morților - care după unele credințe merg în lună și protejează noii născuți, aflați și ei sub protecția lumii. Patronarea nașterii, femeilor, a fertilității, le integrează în mitologia ciclurilor lunare care generează ciclurile fertile, ritmurile germinăției.

Ca și Ielele, Ursitoarele sunt confundate cu Cele Sfinte, patroanele zilelor săptămânii; personaje cu caracter incert, acestea pot fi integrate în categoria Ielelor cărora le-au împrumutat numele lor, transformat în apelativ-epitet⁴⁴.

Alte personaje mitice înrudite cu Ursitoarele, dar și cu Ielele sunt Smeoaicele, Joimărița, Marțolea⁴⁵.

³⁴ T. Papahagi, *Din Folklorul Romanic și cel Latin. Studiu comparat*, București, 1923, p. 83.

³⁵ T. Burada, *op. cit.*, p. 127; I. Mușlea, O. Bîrlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu*, București, 1970, p. 428.

³⁶ C.S. Timoc, *op. cit.*, p. 277; T. Pamfile, *op. cit.*, p. 15; A. Fochi, *op. cit.*, p. 350; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 34-38.

³⁷ I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 140.

³⁸ *Idem*, *op. cit.*, p. 210; A. Fochi, *op. cit.*, p. 116.

³⁹ T. Pamfile, *op. cit.*, p. 16; R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 164-165.

⁴⁰ A. Fochi, *op. cit.*, p. 142-144.

⁴¹ S. Fl. Marian, în *Analele Academiei Române*, II, XV, București, 1893.

⁴² Florica Lorinț, Mariana Kahane, *op. cit.*, p. 182.

⁴³ A. Fochi, *op. cit.*, p. 316-319, 353.

⁴⁴ A. Fochi, *op. cit.*, p. 362-368.

⁴⁵ T. Frâncu, G. Candrea, *op. cit.*, p. 148; A. Fochi, *op. cit.*, p. 182-186, 193-196, 261-63; N. Bot, în *AMET*, Cluj, 1971, p. 302.

Se observă mai ales similitudini, chiar identificări între Ursitoare și Zâne, ceea ce dovedește existența unei imagini mitologice prototip. Foarte probabil, la origine, exista un singur personaj mitic, ale cărui multiple atribuții și aspecte specifice erau denumite prin diverse epitețe. La un moment dat, este posibil ca un anumit aspect denumit printr-un anumit epitet (în acest caz ursirea – Ursitoarele), să capete coerența unei alte divinități, cu profil mitic asemănător, individualizată totuși prin specializarea sa în domeniul destinului. Un caz asemănător este cel al Drăgaicelor, Rusalcelor și Sânzienelor care întrușchipează zânele legate de o anumită perioadă calendaristică a anului – vara (cu sărbătorile și activitățile agricole specifice). Acestea însă, deși bine individualizate, rămân totuși incluse în familia zânelor. Situația este asemănătoare în cadrul folclorului românesc, doar că, zânele nașterii, deși bine individualizate în cadrul celorlalte zâne, nu au primit un nume distinct⁴⁶.

Obiceiuri și gesturi rituale

Nașterea, căsătoria și moartea sunt adevărate momente de prag sau “de trecere” în viața omului⁴⁷. Percepute la nivelul sacrului, ele se manifestă în lumea profană printr-o serie de ceremonii și acte rituale care însumează rituri de protecție, purificare, trecere, consacrare etc. Toate acestea se constituie într-un prim nivel al unui complex în care se mai integrează elemente calendaristice, divinități, demoni, precum și oamenii care participă la aceste evenimente și cei care asigură mijlocirea în raport cu sacrul, cu formele lui de manifestare.

În ceea ce privește tema pe care o discutăm, cel mai important este momentul nașterii. Ceremoniile sarcinii și nașterii, mitologia care le dublează, aduc în prim plan – ca personaje mitologice – Ursitoarele. Subiectul pe care acțiunea lor îl vizează este cuplul mamă – prunc, acesta din urmă fiind de fapt elementul principal. Implicându-se în protejarea lumii umane, mijlocind în fața lumii supranaturale, moașa este “intermediarul”. În plan secund, atât în lumea mitică precum și în cea pământească, mai apar câteva personaje: Zânele, Îngerul, Fetele de drac, familia în care s-a născut copilul, alți copii care intervin în ceremonii.

În momentul în care încep durerile facerii, moașa este adusă pe ascuns, pentru a se păstra secretul, căci se crede că femeia naște mai greu dacă mai mulți oameni cunosc momentul nașterii. Secretul este impus și de dorința de a ține departe demonii care pot face rău mamei și copilului⁴⁸.

Moașa desface părul viitoarei mame precum și orice nod de pe îmbrăcămintea ei, simulând astfel “dezlegarea” drumului pruncului din lumea “cealaltă” în existentă. Aceste gesturi se înscriu în complexul “nodurilor și legăturilor” care vizează în mod direct Ursitoarele⁴⁹.

După naștere, placenta se îngroapă (de obicei la rădăcina unui pom plantat atunci) iar copilul este îmbăiat într-o “scăldătoare” în care se pun flori, busuioc și parale de argint. Apa folosită este vărsată apoi cu grijă, într-un loc curat, în afara streșinii casei pentru a nu fi aruncată chiar pe Ursitoare care stau de obicei acolo așteptând momentul ursirii⁵⁰.

După baie, copilul este înfășat, iar de un colț al scutecului se coase un fir de ață roșie de care se prinde verigheta mamei. Deasupra ușii camerei unde se află lehuza se pune un fir răsucit roșu-alb, cu rol apotropaic (firul de mărtișor legat inițial la mâna copiilor, avea aceeași funcție). Uneori se atârnă deasupra ușii un fir de ață galbenă pentru a feri pruncul de gălbenare. Leagănul copilului este și el înconjurat cu un fir de lână⁵¹. Așa cum Ursitoarele torc și țes firul vieții noului născut, familia îl înconjoară la rândul ei cu numeroase “fire protectoare”.

Copilului i se dă o lingură de unsoare de urs, pentru a face față întâlnirii cu Ursitoarele. Este ales acest animal datorită faptului că are calități vindecătoare (pe cine calcă ursul pe șale este scutit de boli) dar mai ales

⁴⁶ Florica Lorinț, Mariana Kahane, *op. cit.*, p. 180.

⁴⁷ A. van Gennep, *Riturile de trecere*, Iași, 1996, p. 16-25.

⁴⁸ T. Burada, *op. cit.*, p. 124; S. Fl. Marian, *Nașterea...*, p. 97; Klara Gazda, în *Studii și comunicări de Etnografie - Istorie*, Caransabeș, I, 175, p. 185-193.

⁴⁹ M. Eliade, *Imagini...*, p. 114-149; Marianne Mesnil, *Etnologul între șarpe și balaur*, București, 1997, p. 71-109.

⁵⁰ D. Mioc, în *REF*, 18, 4, 1973, p. 299-310; P. Simionescu, în *Anuarul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice*, 3, București, 1985, p. 402.

⁵¹ T. Burada, *op. cit.*, p. 126.

datorită legăturilor animalului cu Ursitoarele, legături care au generat și numele Ursoaice, Ursoi, Ursoni. Se mai crede că acela care poartă numele Urs, “nu l-ar putea găsi moartea”⁵².

După nașterea pruncului, un copil din familie este trimis să anunțe rudele. Până atunci totul este păstrat secret, la fel și numele copilului care nu se spune până la botez⁵³.

Moașa pregătește elementul cel mai important din ceremonialurile nașterii: masa Ursitoarelor. Pe sobă, pe masă, sub icoană se pun ofrande pentru Ursitoare: pâine, colaci, uneori trei turtițe care “închipuiesc pe cele trei Ursitoare”, grâu, făină, apă, untdelemn, țuică, vin, sare, lână, bani, uneori o oglindă, un piepten și brăcirile sau betele moașei, sau o pereche de bete noi⁵⁴. Alimentele, apa (paharul cu apă este legat cu trei fire de mătase roși cu care în prealabil a fost măsurat copilul) țuica și vinul semnifică viața bună și bogăția⁵⁵. Ele reprezintă alimentația specific umană, caracterizată prin copt, coacere (pâinea, colacii) și sărare (sarea). Rolul ei, împreună cu coacerea copilului (uneori copiilor li se “ard” picioarele în foc sau cuptor) și sărarea lui (pruncul e spălat sau frecat cu sare) este de a asigura integrarea noului născut în lumea umană. Tot ce este crud și nesărat nu este omenesc, ci ține de domeniul demonilor și ființelor subpământene. Copilul vine din acest mediu și asta implică pericolul de a rămâne parțial legat de lumea tenebrelor, de aceea riturile desfășurate imediat după naștere vizează separarea sa totală de mediul din care a venit și integrarea în noul mediu, al familiei, al satului, al societății umane⁵⁶.

Lâna sau firul de lână cu care se leagă paharul cu apă ori băutura au rol apotropaic și o simbolistică specifică aceluiși complex al nodurilor și legăturilor. La fel, betele sau brăcirile moașei care împreună cu dezlegarea nodurilor de pe îmbrăcămintea mamei au semnificația dezlegării pruncului din vechea sa stare pentru a i se permite venirea pe lume, pătrunderea într-o nouă stare de agregare în care va fi integrat prin legăturile și nodurile soartei urse și țesute de către Ursitoare. Brăcirile se păstrează, iar la moartea celui moșit de moașa respectivă, vor fi legate în jurul sicriului.

După ce a pregătit “Masa Ursitoarelor”, “Cinișoara Ursitoarelor”, moașa le invocă prin “Cântecul Ursitoarelor”: “Doamne Dumnezeu/ Trimite Ursitorile/ Să vină toate voioase/ Voioase și bucuroase/ La sânie să gostească/ Lui ... bine să-mpărțască...”; “Urselor/ Zânelor/ Frumoaselor/ Fecioarelor/ Cu bine veniți/ Bine ne găsiți/ Cum vă primim/ Cu pusă masă/ Cu bucate direse/ Vânători alese/ Așa vă ospătați/ Până vă dumiriți/ Noroc să meniți/ Fătului nost...”; “Sfintelor/ Bunelor/ Să vă aducă Dumnezeu curate/ Luminate/ Bune ca pâinea/ Dulci ca mierea/ Și line ca apă”⁵⁷. Rolul acestor ofrande este îmbunarea Ursitoarelor astfel încât să ursească de bine. În final, masa se dă de pomană unui copil sau la trei fetițe (numite în sudul Dunării - Mire, ca și Ursitoarele), la trei copii nevinovați sau moașei.

Moașa este unul din cele mai importante personaje din scenariul ritual al nașterii, ea fiind reprezentanta moșilor și strămoșilor familiei în care intră copilul. La hotarul dintre lumea “geomorfă” și cea antropomorfă, ea veghează - din partea oamenilor, vis-à-vis de reprezentantele supranaturalului: Ursitoarele. Inițial, moașa era o rudă din familia tatălui, fiind înlocuită mai apoi cu persoane cu pregătire în domeniul nașterii copiilor. Rolul ei era de a pregăti psihic femeia pentru naștere, de a o asista la naștere, de a-i acorda primele îngrijiri, ei și copilului. De asemenea, ea îndeplinea și actele rituale necesare. Recunoștința față de moașă se manifesta cu ocazia unor zile consacrate: Masa Moașei, Datul copiilor de-a Grinda, Ziua Moașei, Lăsata Secului de Paște, Rusalii etc⁵⁸.

Pe lângă Masa Ursitoarelor se fac și alte pregătiri pentru ca acestea să vina nestingherite și mulțumite. Căinii sunt duși la vecini pentru ca lătratul lor să nu sperie Zânele soartei. Familia se culcă devreme și încuie ușile

⁵² T. Frâncu, G. Candrea, *op. cit.*, p. 147; I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 210.

⁵³ T. Burada, *op. cit.*, p. 125; M. Mauss, H. Hubert, *Teoria generală a magiei*, Iași, 1996, p. 38.

⁵⁴ I. Mușlea, O. Bîrlea, *op. cit.*, p. 428; S. Fl. Marian, *Nașterea...*, p. 97; I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 209; T. Pamfile, *op. cit.*, p. 17.

⁵⁵ S. Fl. Marian, *Nașterea...*, p. 98.

⁵⁶ Marianne Mesnil, *op. cit.*, p. 82-83; Gh. Fl. Cîușianu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914, p. 306; R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu și până astăzi*, București, 1997, p. 164-167; G. Klingman, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Iași, 1998, p. 15, 52-54.

⁵⁷ V. Kernbach, *op. cit.*, p. 648-649; S. Fl. Marian, *Nașterea...*, p. 99; R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 164.

⁵⁸ I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 135; Gail Klingman, *op. cit.*, p. 53.

nedeschizându-le nimănui; se lasă însă o fereastră sau o ușă deschisă, pe unde Ursitoarele să poată intra. În așteptarea lor se lasă o lumină sau o candelă aprinsă – pentru ca altfel se supără și ursosă rău⁵⁹.

După aceste prime momente ceremoniale desfășurate în cercul restrâns al familiei, în scenariul ritual intervin rudele părinților. Anunțați de un copil, ei vin în zilele următoare pentru a ura noroc și a face daruri. Copilul este astfel cunoscut de familia sa. La trei zile după naștere, se face o masă mare la care participă toate rudele. Moașa sau doi copii (o fată și un băiat) ai cărui părinți trăiesc, ori un copil nevinovat (fată sau băiat în funcție de sexul noului-născut) coc în spuză o turtă de aluat nedospit. Aceasta se va pastra o vreme lângă prunc (de obicei patruzeci de zile) alături de obiectele meseriilor pe care părinții ar dori să le aibă. Pentru a favoriza alegerea unei anumite profesii în viitor, copilului i se pun în pătuț diverse obiecte: unelte, toc de scris, bani sau ac, foarfecă, piepten⁶⁰.

Candela aprinsă în ziua nașterii copilului, va arde în camera respectivă timp de patruzeci de zile până când e adus preotul care stropește cu aghiazmă camera, mama și pruncul precum și moașa⁶¹. Până la botez numele copilului este păstrat secret, pruncul însuși este păzit cu multă atenție pentru a nu fi furat ori pocit de duhurile care amenință în general noii-născuți (Samca, Striga etc).

Toate aceste ceremonii sunt rituri de separare, de prag și de integrare⁶². Ca și un străin, copilul trebuie mai întâi separat de mediul sau anterior, care e în general confundat cu locul unde merg sufletele morților, cu Pământul Mamă. Primul pas este tăierea cordonului ombilical - separarea de mamă, care de asemenea simbolizează acest mediu "anterior". Se evită apropierea pruncului de pământ, locul de unde a venit; se iau măsuri de precauție împotriva tuturor forțelor care îl amenință și este purificat, atât el cât și mama. Urmează apoi integrarea sa treptată în familie și comunitate. Primește un nume care-i certifică existența umană și își începe viața, așa cum i-a fost sortită.

Nașterea este momentul de trecere în care Ursitoarele sunt implicate cel mai mult. În cazul căsătoriei, prezența lor este redusă. Ele hotărăsc, la nașterea copilului, momentul căsătoriei, ursitul, ursita, felul căsniciei. Numeroase practici desfășurate imediat după căsătorie de tână nevastă implică torsul și țesutul, activități definitorii pentru Ursitoare⁶³. Marțolea - personaj identificat uneori cu una dintre Ursitoare, este investită cu calități ce permit înlesnirea căsătoriilor⁶⁴.

Moartea este și ea hotărâtă de Ursitoare. Cea care curmă firul vieții sau consemnează destinul omului, se numește - Moartea⁶⁵. Rolul lor în momentul morții este ilustrat și de contaminarea cu Zânele Zori⁶⁶. La înmormântări, pe masa de pomană se pregătește și o masă a Ursitoarelor, similară celei pregătite la naștere⁶⁷.

Ursitoarele sunt personaje mitice cu o structură complexă care impune prezența lor în principalele momente ale vieții omului. Sunt Zânele torcătoare ale destinului, a caror vrere se împlinesc fără putință de a fi oprită de oameni, sfinți, chiar Dumnezeu. Înrudite cu Zânele (Ielele), Zorile, Sfintele au o personalitate uneori ambiguă și contradictorie. Fecioare tinere și frumoase, ele protejează nașterile, copiii și mamele, iar uneori sunt prezentate ca babe urâte. Calitatea de a prevesti le indică drept divinități omnisciente, stăpâne peste timp, legate de inițiere și momente inițiatice. Patroane ale călătoriei sufletelor în lumea subpământeană, ele sunt și stăpâne ale ritmurilor vieții și fertilității, fapt subliniat de ipostaza lor de hoațe de vite și lapte precum și de aspectul lor lunar.

⁵⁹ S. Fl. Marian, *Nașterea...*, p. 100-101.

⁶⁰ T. Frâncu, G. Candrea, *op. cit.*, p. 147.

⁶¹ T. Burada, *op. cit.*, p. 127.

⁶² A. van Gennep, *op. cit.*, p. 55; R. Muchembled, *op. cit.*, p. 164.

⁶³ T. Papahagi, *op. cit.*, p. 122; I. A. Candrea, *Folklorul medical român comparat*, Iași, 1999, p. 45.

⁶⁴ Silvia Ciubotaru, în *Anuarul de Folclor*, V-VII, 1987, p. 272.

⁶⁵ S. Fl. Marian, *Nașterea...*, p. 101.

⁶⁶ C. Brăiloiu et alii, *Folclor din Dobrogea*, București, 1973, p. 179; M. Olinescu, *op. cit.*, p. 461.

⁶⁷ Florica Lorinț, Mariana Kahane, *op. cit.*, p. 181.

Zânele destinului în mitologia altor popoare romanice

În mitologiile tuturor popoarelor indoeuropene există divinități ale destinului. În spațiul european le întâlnim atât la popoarele romanice cât și la germani, maghiari, slavi, neogreci, albanezi, țigani reprezentate ca personaje feminine cu caracter colectiv.

Ursitoarele românilor își găsesc cele mai bune analogii în folclorul popoarelor romanice. Împreună cu Fate, Feés, Fadas, ele se înscriu în marea familie a reprezentărilor feminine din universul magico-religios european: zâne, demoni, sfinte, teri categorii de ființe supranaturale pe care concepția populară nu le distinge foarte clar⁶⁸. Diferența care trebuie semnalată este aceea că doar în cazul românesc zânele destinului au fost individualizate printr-un nume distinct, în cazul celorlalte mitologii romanice ele rămânând în cadrul categoriei mai largi a zânelor, fiind numite prin aceleași apelative. Mitologia nașterii se prezintă unitară la toate popoarele romanice. Există bineînțeles diferențe care pot fi explicate prin condițiile istorice diferite în care s-a format și evoluat fiecare mitologie. Se remarcă, din acest punct de vedere, contribuția mult mai consistentă a substratului celtic la formarea mitologiei romanice occidentale, în special în cazul francez.

Mitologiile italiană, franceză, spaniolă, portugheză, moștenesc figura mitologică a zânelor din antichitatea clasică așa cum o ilustrează și etimologia comună. Fata, Fée, Fada, Fado au ca rădăcină etimologică latinul *fatum* - "cuvânt divin", "enunț divin", "destin", "noroc". La rândul său, *fatum* s-a format din rădăcina indoeuropeană **bhā* - "a vorbi", de unde în greacă *phēmē* - "cuvânt", *phanai* - "a vorbi" și în latină *fari* - "a vorbi", *fatus* - "cuvânt" care au dat *infans* - "care nu vorbește", *fabula* - "cosversație", "poveste" (moștenite în vocabularul popoarelor romanice)⁶⁹.

În mitologia italiană divinitățile nașterii sunt numite, ca toate zânele în general - *Fate* sau, pentru a se preciza caracterul lor de zâne ale ciclului vieții omului *Fate della nascita*. Numele divinității (*Fata* la singular) conservă perfect numele divinității italice a destinului. Fatele sunt înrudite, suprapuse și confundate de mentalitatea populară cu alte personaje feminine legate de ciclul vieții omului, în special de naștere: *Le Janare*, *Striga*, *Pagana*, *Le Padrone dalla Casa*. Acestea personifică acțiunile nefaste ce pot avea loc în preajma nașterii și în timpul copilăriei, dar uneori sunt prezentate similar Fateilor. Este posibil ca Fatele, ca și în antichitate și ca toate zânele folclorului romanic, având un caracter contradictoriu benefic/malefic, să concretizeze acest al doilea aspect negativ sub alte nume care treptat au ajuns să denumească personaje distincte. Etimologia Janarelor (napoletană) are ca rădăcină numele zeiței Diana (*Diana* - *Dianara* - *Janara*)⁷⁰, similară fiind etimologiei Zânelor românești. *Striga* conservă numele și atribuțiile demonului antic care sufoca copiii în timpul somnului, la fel ca și în cazul Strigei din mitologia românească. În limba italiană, numele ei va genera și apelativul pentru vrăjitoare - *strega*, care apare însă uneori și pentru a denumi demonii nașterii (*le Streghe*). Formarea acestui apelativ se conformează schemei transformării divinităților păgâne în demoni, personaje dușmane creștinilor. Același este și cazul numelui *Pagana*.

Creațiile literare prezintă Fatele ca fiind trei femei tinere și frumoase, înveșmântate în alb, care ursec noilor născuți, uneori le fac și daruri. Principala ipostază este aceea de divinități torcătoare: ele torc și urzesc viețile oamenilor și timpul cosmic pe care îl înnoiesc anual. De acest aspect se leagă și obiceiul piemontez deslășurat în noaptea de Crăciun: fetele se îmbracă în babe și torc așezate pe toată durata cât durează masa. Dualitatea tinerețe - bătrânețe exprimă înnoirea ciclică a timpului în momentul de cumpănă dintre ani, scurgerea timpului fiind "realizată" de zânele destinului prin acțiunea magică a torsului⁷¹.

Practicile legate de ciclul vieții și patronate de aceste divinități sunt și ele foarte apropiate de cazul românesc. În momentul nașterii femeii i se desfac toate nodurile de pe îmbrăcămintă, cingătoarea, nodurile din păr, pentru ca nici o legătură să nu împiedice nașterea. Urmează scaldă copilului, practici și gesturi care trebuie să-l protejeze:

⁶⁸ Marianne Mesnil, Luce Scieur, *Ethnologie Européenne. Des Fées, des Démons, des Saintes*, Bruxelles, 1995-1996, p. 4.

⁶⁹ *ibidem*, p. 10.

⁷⁰ P. B. Fedele, *Minturno. Storia e Folklore*, Napoli, 1958, p. 172.

⁷¹ V. Bo, *op. cit.*, p. 226; *Povești corsicane*, București, 1910, p. 32-39; I. Calvino, *Fioravante și frumoasa Isolina*, București, 1973, p. 67-74; L. Șăineanu, *Basmel...*, p. 786; C. Ginzburg, *op. cit.*, p. 130;

legarea unor fire de lână de diverse obiecte din încăpere, punerea unei bentițe roșii (uneori din stola sacerdotală) pe hăinuța copilului împotriva deochiului, așezarea a două cuțite încrucișate și păstrarea candelii aprise pentru a-l apăra de diverși demoni și pentru a împiedica furarea laptelui mamei⁷². Ca și în antichitate se pregătea o masă pentru divinitățile nașterii pe care se așezau alimente, băuturi, apă, instrumente ale meseriilor pe care părinții le doreau pentru copil. Nu lipsesc niciodată pâinea, grâul, făina - simboluri ale lumii umane, creștine și sarea care îndepărtează duhurile rele și distinge întotdeauna ceea ce este uman de spiritele care vin din altă lume. O masă asemănătoare se realiza în cadrul prânzului funebru - *consuolo*. Desfășurarea riturilor funerare (priveghiul, prânzul funebru, pregăirea mormântului, punerea ofrandelor în morminte, bocetul, pomenirea) urmează aceleași scheme ca și în cazul românesc, bazându-se pe relația de simetrie naștere-moarte. Sărbătorile consacrate morților sunt organizate calendaristic după modelul antic, la fel și practicile și interdicțiile care le însoțesc (cum ar fi interdicția torsului). Se remarcă legătura dintre Fate (și personajele asemănătoare lor) și spiritele morților, date fiind competențele funerare ale celor dintâi⁷³.

În mitologia franceză Fées sunt zânele ciclului vieții precum și ale ciclului naturii. Etimologia lor este destul de bogată: de la rădăcina latină *fatum* formându-se numele Fée, Fada, Fadette, Fayette; pentru a se preciza mai clar rolul lor în momentul nașterii, sunt numite *Fées marraines*. Și în acest caz se produc apropieri, afinități chiar confuzii cu personajele mitologice negative implicate în momentul nașterii. Pe lângă acele Fées care ursesc, există Fées care răpesc copiii, care iau laptele mamei ori amenință prin boli și farmece cuplul mamă-prunc, uneori greu de distins de cele dintâi⁷⁴.

Prezentate în general ca trei fete frumoase, ele ocrotesc sarcina, prezidează nașterea și hotărăsc destinul fiecăruia în parte, hotărâre care nu poate fi schimbată prin nici un fel de mijloace. Sunt în general binefăcătoare omului, asigurând fertilitatea femeilor, turmelor, bunăstarea gospodăriilor, bogăția (de acest aspect se leagă și implicarea lor în ursirea comorilor). În literatura populară apar descrise ca zâne torcătoare ori șezând și ținând copii în brațe (ca și Matroanele)⁷⁵. Sunt invocate în primele seri după nașterea copilului și așteptate cu o masă acoperită cu mâncare și băutură pentru a ursi "de bine". Pe lângă pâinea care se regăsește întotdeauna pe masa zânelor - legată și de imaginarea gestației asemeni coacerii pâinii, se obișnuiește protejarea copilului de demonii nașterii prin punerea în hăinuța a unei bucăți de pâine.

Riturile de trecere urmează aceleași etape ca în cazurile de mai sus, vizând realizarea protecției și separării/integrării subiecților umani, sub patronajul zânelor destinului și prin intermediul specialiștilor sacrului (care sunt în fapt corespondenții umani ai personajelor divine)⁷⁶.

În mitologia iberică zânele destinului poartă același nume ca toate zânele în general: Hada, Fada, Fado.

Apar în basme ursind eroilor, prinților, confundându-se uneori cu zânele rele care amenință viața noilor născuți ori îi vrăjesc printr-un farmec care poate fi dezlegat printr-un sacrificiu ori o faptă eroică. Mitologia le prezintă asemenea celorlalte zâne din folclorul romanic. Se disting în plus prin ipostaza de "spălătorese", alături de cea de torcătoare.

Sunt prezente în special în riturile nașterii dar legate de asemenea de căsătorie și moarte. În acest ultim caz, se remarcă o asemănare frapantă cu folclorul românesc. "Disimularea" Ursitoarelor în cadrul riturilor funerare sub apelativul - Zorile, Zânele Zori, evocate printr-un cântec ritual la trei zile după producerea decesului, își găsește analoogia perfectă în figura andaluzelor *Auroras*, invocate printr-un cântec ritual cu ocazia morții unui copil ori a unui tânăr⁷⁷.

⁷² P. Toschi, *Il folklore*, Roma, 1951, p. 28-33; V. Bo, *op. cit.*, p. 65.

⁷³ A. de Gubernatis, *Storia comparata degli usi funebri in Italia e presso gli altri popoli indo-europei*, Milano, 1890, p. 15, 46-57; P. Toschi, *op. cit.*, p. 58; V. Bo, *op. cit.*, p. 151-230; T. Papahagi, *op. cit.*, p. 123.

⁷⁴ Marianne Mesnil, Marie Luce Scieur, *op. cit.*, p. 10-112.

⁷⁵ S. Reinach, *Orpheus. Histoire generale des religions*, Paris, 1925, p. 173.

⁷⁶ P.Y. Sebilot, *Le folklore de la Bretagne*, I, Paris, 1968, p. 3-33, 55-56; *Dictionnaire des Mythologies...*, p. 296-302, (Nicole Belmont).

⁷⁷ *Romancero. Vechi balade spaniole*, București, 1976, p. 148-149; Marianne Mesnil, Marie-Luce Scieur, *op. cit.*, p. 23.

Toate sunt zâne tinere și frumoase, cel mai adesea în număr de trei, stăpânind nașterea pruncilor și soarta lor. Sunt prin excelență zâne torcătoare și țesătoare ale destinului. Ele apar ca personaje neînduplecate, ca destinul însuși. O trăsătură specifică mitologiei popoarelor neolatine este identificarea Zâne - Ursitoare, precum și caracterul lor complex de divinități ale nașterii, căsătoriei și morții. Personalitatea lor s-a structurat pe imaginea Parcelor clasice, contaminate și ele cu Matroanele celtice. Acesta este prototipul pe care s-au constituit personajele "creștinate" de tipul "les trois Marie" sau "bunele doamne"⁷⁸.

Practicile și obiceiurile care se grupează în jurul imaginii lor sunt de asemenea similare, bazându-se pe aceleași structuri mitico-rituale: perceperea nașterii ca imagine răsturnată a morții și invers, tratarea copilului asemenea unui lucru străin, periculos, necreștin de unde toate gesturile care vizează "umanizarea" lui: scaldă purificatoare, coacerea și sărarea, și "creștinarea" lui: botezul.

Personaje similare în mitologia altor popoare europene

Ursitoarele neogrecilor sunt moștenitoarele directe ale Moirelor antice. Ele conservă numele antic *Moirai*, cuvânt care pentru femeia greacă avea și sensul de "căsătorie" căci, pentru o femeie, a se căsători însemna "a-și împlini destinul". Mitologia modernă a conservat chiar și numele individuale ale Moirelor: *Clotho*, *Lachesis* și *Athropos*. Ca și în cazul românesc, zânele destinului la greci sunt bine individualizate în cadrul categoriei mai largi a personajelor feminine de acest tip, fiind însă foarte apropiate de figura mitologică a zânelor ciclului naturii *Kalokurades*. Mentalitatea populară le leagă într-un mod ambiguu și de demonul ce amenință viața pruncului și chiar a mamei: *Gellou*. Ca și în cazul Stigei romane moștenită de mitologia românească și italiană, *Gellou* neogreacă reprezintă conservarea personajului antic demonizat de creștinism - diavolița *Gellou*⁷⁹.

Sunt descrise în creațiile folclorice ca trei fete frumoase (uneori și ca babe monstruoase) care vin la nașterea fiecărui prunc pentru a-i hotărî destinul. Una toarce, una îi aduce norocul iar cea de-a treia îi aduce răul. Alături de ipostaza de torcătoare sunt prezentate și scriind destinul fiecăruia într-o carte. Alături de cartea destinului au ca atribute fusul și foarfeca⁸⁰.

Sunt invocate la trei zile după nașterea copilului moașa pregătindu-le masa (cu alimente și băuturi), la care se lasă trei scaune. Acestor preparative li se acordă o maximă importanță, orice neglijență putând să perecliteze soarta noului născut.

Moirele reapar în toate ceremoniile momentelor de trecere de trecere, în special în cele legate de moarte. Sunt invocate de femei în practicile pentru aflarea viitorului și patronază o serie de sărbători calendaristice: cele legate de pomenirea morților, de înnoirea anului, de solștiții, oferindu-li-se cel mai adesea *kollyva*⁸¹.

Moirele neogrecilor constituie un exemplu perfect pentru argumentarea tezei supraviețuirilor antice în folclorul modern, fiind o copie perfectă a Moirelor antice. Ele vor influența divinitățile destinului la slavii sudici, influențe repercutate ulterior și asupra mitologiei slavilor răsăriteni, precum și la românii sud-dunăreni.

Mitologia slavă cunoaște și ea personaje similare, mult mai bine reprezentate la slavii balcanici, fapt datorat în special substratului clasic pe care aceștia l-au asimilat. Pornind de la Procopius din Caesarea care preciza că slavii nu cred în destin, s-a susținut în repetate rânduri că ideea de destin este străină lumii slave. Aleksander Brückner, a arătat însă că este vorba de destin în sens clasic, Procopius nereferindu-se la demoni. În plus, trebuie avută în vedere perioada cuprinsă între secolele VI și XI când slavii introduc în mitologia lor divinitățile popoarelor pe care le-au întâlnit în Balcani. Demonii protoslavi ai momentului, accidentului, influențați de Fate, Tyche, Fortuna, Nemesis, vor genera zânele destinului la slavii sudici care treptat le vor transmite întregii lumi slave⁸².

⁷⁸ C. Ginsburg, *op. cit.*, p. 113-130; S. Reinach, *op. cit.*, p. 173.

⁷⁹ P. Pedrizet, *Negotium perambulans in tenebris. Études de démonologie Gréco-Orientale*, Paris, 1922, p. 7-11, 17-20.

⁸⁰ Marianne Mesnil, Marie-Luce Scieur, *op. cit.*, p. 23-24.

⁸¹ G.A. Megas, *Greek Calendar Customs*, Athens, 1963, p. 14, 24-35, 53, 77-78.

⁸² Al. Brückner, *Mitologia slava*, Bologna, 1932, p. 174-191.

Naraciniți, Orisnice, Samodivi (bulgari), *Usude, Sujeniți* (sârbi), *Sudnici, Sudjenici, Sojenici* (cehi, sloveni), *Rodjeniți* (ruși) împreună cu cu alte divinități înrudite, formează grupul personificărilor destinului la slavi. Au un profil mitologic comun dar există între ele și o serie de deosebiri. Rodjenițele sunt secundantele marelui zeu, stăpân al destinului - Rod, la slavii răsăriteni caracterul monstruos al acestor personaje e mult mai accentuat, mitologia bulgară separă patronarea nașterii de cea a destinului prevăzând două divinități distincte - *Naraciniți* și *Orisnice*, ambele înrudite cu zânele *Samodive* (care apar cel mai frecvent în ipostaza de torcătoare) etc.

Cele mai apropiate de mitologia romanică a destinului sunt Ursitoarele slavilor balcanici. Ele sunt prezentate în general în număr de trei, de obicei tinere și frumoase, înveșmântate în alb, împodobite cu podoabe prețioase și flori, purtând candelile aprinse. Ipstaza de torcătoare e prezentă, dar nu generalizată, apărând însă la alte personaje cu care sunt înrudite: *Samodivele, Stretya*. Asemeni Ursitoarelor românești, *Samodivele* apar în colinzi, în momentul nașterii lui Isus, făcându-i veșmintele. Părinții le aduceau ofrande alimente, vin și candelile pentru a urși cât mai bine pentru copilul lor⁸³. Principalele diferențe sunt: ponderea destul de redusă în diversele specii ale literaturii populare, separarea lor pe atribuții cu domenii restrânse, lipsa caracterului de patroane ale momentelor naștere, căsătorie, moarte.

Laimes sunt Zânele care stăpânesc nașterea și destinul la lituanieni, numele lor formându-se de la verbul *lemti* - "a ghici", "a profeti", "a dori", "a hotări", "a fixa"⁸⁴. Laimes ca și zeița *Laima* apar și la letoni. Aceștia le mai numesc și *Daina* ori le prezintă asociate cu alte trei personaje *Mâra, Dekla* și *Karta* - care poartă de grijă copiilor. Sunt personaje celeste, numite "fiice ale soarelui" iar creștinarea letonilor a permis sincretismul lor cu Fecioara Maria. Estonii cunosc un grup de personaje feminine cu nume asemănător - *Laumecare* sunt însă divinități tutelare ale apelor, pădurilor, munților, legătura lor cu destinul nefiind precizată.

Figura unei singure *Laima* este puternic conturată în folclorul lituanian, cele trei *Laimas* fiind atestate doar în surse secolul al XIX-lea, apărând de obicei ca secundante ale *Laimei*. Aceasta este o divinitate a fertilității și fecundității, funcția de divinitate a destinului fiind secundară. În unele surse folclorice ea apare însă întruchipând soarta, formând un cuplu cu *Giltine*, personificarea morții. Mai este descrisă și ca bătrână ce răspândește bolile. Cele trei *Laimes* sunt adesea confundate cu *Laimos*, trei surori vaci, subordonate *Ausrinei* luna, a cărei turmă o reprezintă și taurului *Aussveitis*. Toate se confundă cu *Laumes*, zânele în general, care uneori apar descrise ca demoni ce răpesc copiii, fiindu-le proprie și ipostaza de torcătoare. Ca și *Laimes*, *Laumes* apar doar în surse din secolul al XIX-lea fiind figuri sincretice, rezultat al confundării mai multor divinități secundare⁸⁵.

Limbile germanice au format etimologia destinului pornind de la aceleași rădăcini. În vechea germană nordică *wurt* este termenul care desemnează destinul corespunzând lui *urdhr* în norvegiana veche, *wyrd* în anglosaxonă. Toate derivă din indoeuropeanul *vert* - "a se răsuci", "a se învârti" de unde în germana veche *wirt, wirtl* - "fus", "fuior", în olandeza veche *worwelen* - "a răsuci"⁸⁶.

În folclorul nordic, stăpânirea destinului este atribuită *Normelor*, trei zâne surori care locuiesc într-o peșteră, lângă izvorul *Urdallr*. Sunt divinități lunare numite după fazele acesteia *Urdhr* - "în creștere", *Verdhandi* - "plină", *Skuld* - "în scădere". Prima toarce firul, a doua îl răsucește iar a treia îl taie. Într-o altă clasificare, prima reprezintă trecutul, a doua prezentul iar cea mai mică viitorul. Unele texte literare o pomenesc doar pe *Urdhr* ca personificare a destinului, celelalte două fiindu-i însoțitoare sub chipul a două lebede care plutesc pe apa izvorului miraculos.

Ele torc destinul sub arborele *Yggdrasil* și asigură viața arborelui "hrănindu-l" cu țărâna magică pe care o amestecă cu apa izvorului. Chipurile le sunt acoperite cu văluri cenușii, neștiindu-se astfel dacă sunt tinere ori

⁸³ T. Pamfile, *op. cit.*, p. 28-29; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 785-790; V. Kernbach, *op. cit.*, p. 543; Anca I. Ionescu, *Lingvistică și mitologie. Contribuții la studierea credințelor populare la slavi*, București, 1978, p. 115; eadem, *Mitologia slavilor*, București, s.a., p. 45, 100-101; P. Monaghan, *Le donne nei miti e nelle legende - dizionario delle dee o delle eroine*, Como, 1987, p. 392; A. Van Gennep, *op. cit.*, p. 50; H. A. Senn, în *Anuarul de Folclor*, III-IV, 1983, p. 71-85.

⁸⁴ Al. Brückner, *op. cit.*, p. 184; M. Eliade, în *AAF*, VII-XII, p. 41; J. A. Greimas, *Despre zei și despre oameni*, București, 1997, p. 164-220.

⁸⁵ M. Eliade, în *AAF*, VII-XII, p. 41; J. A. Greimas, *op. cit.*, p. 166-170; *Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*, II, New York, 1950, p. 607-608, (J. Balys).

⁸⁶ Marianne Mesni, Marie-Luce Scieur, *op. cit.*, p. 11.

bătrâne, frumoase ori urâte. Inițial divinități primordiale meteorologice, Nornele stăpâneau destinul cosmic ceea ce le-a adus și stăpânirea destinului uman, dat fiind că ele veneau dintr-un timp primordial ce îl preceda pe însuși Odin. Mitologia populară le va conserva mult timp după creștinarea nordicilor, supraviețuirea lor fiind asigurată de importanța de care s-au bucurat în panteonul germanic.

Folclorul germanic conservă elemente din mitologia Matroanelor celtice dar, probabil sub influență cărturărească, ursitoarele sunt, cel mai frecvent, un grup numeros (zece, douăsprezece) de zâne bătrâne și răuvoitoare⁸⁷.

Și în folclorul albanez apare un grup de personaje feminine de care depinde destinul: *Fati*. Etimologia numelui lor trimite evident la *Fatae*-le romane, aspect deosebit de interesant. Profilul mitologic este destul de confuz: sunt prezentate ca trei (cinci, șapte) fete înveșmântate în straie strălucitoare care ursesc pruncilor, ori ca trei fetițe (asemeni spiriduşilor) înaripate cu puteri miraculoase⁸⁸. Trebuie observate însă trăsăturile ce le apropie de mitologia romanică. Este posibil să fie vorba de o supraviețuire din antichitatea clasică dat fiind și numele pe care-l poartă. Nu este exclusă posibilitatea influențelor ulterioare care s-ar explica în cazul structurii mitice a personajelor, rămânând însă de soluționat problema etimologică.

Țigani din Ungaria și Transilvania, atribuiau stăpânirea destinului unor demoni din categoria Lacelor, numite în general *Urme*. Acestea hotărau destinul oamenilor dându-le atât bine cât și rău. Prima e un fel de duh păzitor *Urme* - "cea bună", a doua mijlocește între prima și a treia și este săpâna profețiilor și dorințelor - *Shilale Urme* - "cea rece", a treia aduce oamenilor toate relele - *Miseçe Urme* - "cea rea". În unele zone din Transilvania precum și la sud de Carpați, sub influența mitologiei românești, țigani le mai numeau și *Ursitory*. Sunt prezentate uneori ca trei "femei albe", alteori ca trei figuri monstruoase, ori ca suflete ale arborilor, descrierea lor variind foarte mult de la un "trib" la altul. Se confundă și cu alți demoni ca de exemplu *Batyakengo* care la țigani din sud-estul Europei este un spirit protector individual, prezentat ca "cel care are mulți ochi", "cel care vede tot"⁸⁹.

Figură mitică universală, personificarea destinului ocupă locul său bine precizat în contextul mitologiei popoarelor europene. Ursitoarele românilor se integrează în acest vast tablou mitic situându-se, ca imagine și structură internă, în familia romanică a Zânelor ciclului vieții.

LES FÉES MARRAINES DANS LA MYTHOLOGIE ROUMAINE

(Résumé)

Les Fées marraines sont représentations féminines propres à l'univers magico-religieux de la société roumaine traditionnelle. Dans ce monde mythique nous rencontrerons des Fées, des démons et des Saintes, trois catégories d'êtres surnaturels que la conception populaire n'a pas toujours distingué nettement. Pour cet raison, notre analyse a fait une discussion générale sur le domaine du destin en élargissant la problématique dans le cadre de la mythologie roumaine.

Nous avons présenté très détaillé les *Ursitoare*, en discutant l'étymologie, la généalogie, l'iconographie, la mythologie. Parce que les Fées marraines sont présentés dans le cycle de la vie, nous avons discuté aussi les rites de naissance, de mariage et de mort - des circonstances de passage qui sont les moments privilégiés où se manifestent ces êtres.

Dans la part finale nous avons fait une petite présentation de la mythologie de la naissance chez les peuples romanes et puis, chez les autres peuples européens pour placer le cas roumain dans un contexte général.

⁸⁷ *Mitologia nordică*, București, 1992, p. 30-34; H. A. Senn, *op. cit.*, p. 76; A. Ström, în *Fatalistic beliefs in Religion, Folklore and Literature*, Stockholm, 1967, p. 63-88; H. Ringgeren, în *loc. cit.*, p. 7-18.

⁸⁸ I. Șăineanu, *Basmele...*, p. 147.

⁸⁹ Ela Cosma, în *Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, Oradea - Cluj, p. 178; *Dictionnaires des Mythologies...*, p. 503-507. (Françoise Cozannet).